

Rab Henriett doktori értekezése

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán 2010. május 4. napján került sor Dr. Nádasné Dr. Rab Henriett: „A társadalombiztosítási ellátások fenntarthatóságának jogi garanciái” című Ph.D. értekezésének nyilvános vitájára. Az értekezés bírálói Dr. Hajdú József egyetemi tanár (SZTE ÁJK) és Dr. Berke Gyula egyetemi docens (PTE ÁJK) voltak. Az eljáró bizottság (Dr. Bíró György egyetemi tanár (ME ÁJK) elnöklete mellett) 95%-os támogatással javasolta a jelölt számára a doktori fokozat odaítélését.

A szerző bevezető megjegyzéseiből és az értekezés tematikájából kitűnően a szerző tudományos célkitűzése az volt, hogy a szociális ellátási rendszer, különösen a társadalombiztosítási nyugellátások rendszere fenntarthatóságának kettős szempontú elemzését végezze el. A kettős szempontrendszer egyik pólusán a közgazdasági, demográfiai, míg a másikon a jogi, illetve különösen alkotmányjogi szempontok találhatók. A dolgozat - a szerző által az elmúlt közel egy évtizedben publikált tanulmányok eredményeinek hasznosításával - az említett célkitűzést teljesítette: a jogi és gazdasági (demográfiai, szociológiai) megközelítés kettőssége az értekezésben mindvégig megfelelő arányokkal van jelen.

A szerző témaválasztásának időszerűsége vitathatatlan, noha az is kétségtelen, hogy e tekintetben nem volt szükség hosszas előzetes megfontolásokra, hiszen szociális ellátási, illetve társadalombiztosítási és e körben nyugdíjrendszerünk a „permanens reform” (egyes vélemények szerint a „permanens forradalom”) állapotában van immár közel két évtizede (hasonlóan egyébként más országok rendszereihez). A tartósan tapasztalható változtatási igény, illetve jogalkotási lépések mögött kétségtelenül a szerző által értékelt jelenségek mutathatók fel, nevezetesen az ún. fenntarthatóság demográfiai, gazdaságpolitikai, foglalkoztatáspolitikai adottságai és törekvései.

A szerző hipotézise, hogy a társadalombiztosítási rendszer fenntarthatóságát vizsgáló különböző szemléletmódok között a hatékonyság erősítése érdekében hidat kell teremteni. Ennek érdekében az elemzés módszereként a jogász szemlélet legmagasabb, egyben legáltalánosabb szintjéről az alapjogoktól elindulva, a nemzetközi szintér tapasztalatait is alapul véve jutott el a szerző közgazdasági vizsgálatok elemzéséhez. A dolgozat célja volt annak bizonyítása is, hogy a közgazdaságtudománynak is szüksége lenne a végzett elemzések során a jogász logika beépítésére. A szerző szerint a jogi szemlélet térnyerését is jelenti, hogy az új magánnyugdíj törvény, noha túlnyomó részben közgazdasági fogalmakat, feladatokat tartalmaz, azonban a korábbi jogszabályhoz képest változást is jelent a jogász szerepvállalás szempontjából és egyben - függetlenül a jogszabály alkotmányosságának kérdésétől - igazolja azon szerzői feltevés helyességét, hogy a szociális jogi garanciák, a nemzetközi jogi tendenciák hatással lehetnek a közgazdaságtan által meghatározott területekre is.

A dolgozat elemzési módszere az volt, hogy az általánostól a különös felé haladva szűkítse a vizsgálódás tárgyát, így a szociális jogok általános, jogállami megítélésétől elindulva elemezte a szociális jogok nemzetközi megítélésének egyes színtereit. Részletesen

végezte el a szociális jogok alkotmányos szempontú vizsgálatát, hiszen álláspontja szerint a szociális jogok alapjogi garanciái teremtik meg a fiskális szemlélet ellenpólusát a szabályozások kialakításakor. Bemutatatta az Alkotmánybíróság értelmezésének történeti fejlődését, valamint kiemelte az Alkotmánybíróság által kidolgozott mérföldköveknek számító jogelveket, hiszen – álláspontja szerint – ezek az elvek jelentik az igazodási pontokat a szociális jogi jogalkotás számára, melyeket a gazdasági szempontú elemzések során is figyelembe kellene venni. Az Alkotmánybírósági gyakorlat kritikai elemzésére törekedett, mivel megítélése szerint egységes, következetes és mindenki számára egyértelmű elvrendszer nyújthatja azt a biztonságot, melyet az Alkotmánybírósági gyakorlat alkalmazásával feltételez.

Az értekezés II. fejezete a szociális jogok megítélésének viszonyrendszerével foglalkozik és e körben rendkívül komplex jogtudományos vizsgálati módszert alkalmaz, több megközelítésben is elemzi elsősorban az állam szerepére vonatkozó felfogásokat, tulajdonképpen teljes körű áttekintést adva a kapcsolódó elméleti koncepciókról, ideértve az alkotmánybírósági álláspontokat is. A dolgozat a műhelyvitára benyújtott szövegváltozathoz képest jelentősen gazdagodott a szociális jog(ok) fogalmára vonatkozó alapvető felfogások bemutatásával. Az értekezés II. fejezetének 3. alfejezete az Alkotmánybíróság gyakorlatát elemzi a szociális biztonság alkotmányos követelményének vonatkozásában, illetve kitér a német tulajdonvédelmi koncepcióra is. A dolgozatnak e központi része az Alkotmány 70/E. §-ához kapcsolódó gyakorlatból lényegében teljes körű áttekintést ad. E részből az is egyértelműen kitűnik, hogy a szerző a tárgybani hazai irodalmat magabiztosan kezelte. Az alfejezet felütését képező szerzői megállapításhoz, mely szerint a szociális jogok általában a szolgáltatások szűkítésének gátjaiként jelennek meg, hozzátehető az is, hogy a magyar Alkotmánybíróság csaknem kivétel nélkül ilyen irányú indítványok kapcsán került szembe a nyugdíjbiztosítási ellátások alkotmányos megítélésének kérdésével is (azaz nem például mulasztásban álló alkotmánysértés megállapítása vonatkozásában) és ez egyúttal sajátos irányultságot ad az alkotmánybírósági szemléletnek, amely ebben az értelemben (szükségképpen) maga is egyfajta deffenzivitást mutat, még a szociális biztonsághoz való jog tartalmának és mértékének megítélésében is (amelyet egyébként a dolgozat körültekintően mutat be).

Figyelemre méltók a szerzőnek a „vásárolt jog” és a „szerzett jog” disztinkció kialakulására, változására és mibenlétére vonatkozó fejtegetései, illetve az Alkotmánybíróság vonatkozó gyakorlatának bemutatása, megemlítve azt a véleményemet, mely szerint a „szerzett jog” kategória a magyar alkotmánybírósági gyakorlatban oly erősen relativizálódott, hogy valójában létezése alig mutatható ki és ez (más jogterületeken is) elbizonytalanítja a gyakorlatot. A dolgozat ebben a fejezetben foglalkozik a német Szövetségi Alkotmánybíróság nagy hatású tulajdonvédelmi koncepciójával is. A magyar alkotmánybírósági álláspontok, illetve ezek fejlődése kapcsán a szerző általában helytálló kritikát és aggályokat fejt ki.

A dolgozat III. fejezetében a szerző a szociális jogok gazdasági megítélésével és annak társadalmi következményeivel foglalkozott – megfelelő módszertani háttérrel. Kiemel-

lendő a hazai közgazdaságtudományos irodalom széles körű és elmélyült ismerete, amely a társadalombiztosítási jog viszonylag kis számú hazai művelője körében semmiképpen nem szokásos. A szerzőnek a magánnyugdíj-rendszerrel kapcsolatos megállapításai a hazai irodalomban ritkán található szintézist mutatnak.

A dolgozat IV. fejezete tulajdonképpen az intellektuálisan talán legizgalmasabb „jog-politikai” rész, amely szükségképpen a szerző szubjektív ítéleteit és elképzeléseit is tartalmazza. E fejezettel kapcsolatban talán az megállapítható, hogy a szerző alaposabb (kritikai) értékelésben részesíthette volna a nyugellátások körében újabban (hosszú szünet után) érvényesülő, a biztosított minőségnek a nyugdíj megállapításának időpontjában való hiányára utaló negatív jogosultsági feltételt, illetve ennek a nyugdíj melletti jövedelemszerzésre vonatkozó szabállyal való összefüggéseit (mely utóbbi intézményt egyébként a dolgozat érintett). A fejezetben található a prémiumévek program és a korengedményes nyugdíj intézményeinek, illetve önellentmondásainak tárgyilagos bemutatása.

A dolgozat - újonnan beiktatott - összegző következtetései nem pusztán a korábbi megállapítások megismétlései, hanem a szerző önálló elemzést és értékelést tükröző tételei, valamint problémafelvetései.

Összegzésképpen megállapítható, hogy az értekezés rendkívül elmélyült kutatómunkát tükröz, amely elsősorban a hazai szakirodalom lényegében teljes körű ismeretére és használatára utal.

Berke Gyula